

*Др Љубица М. Зјалић,  
научни савешњик Економског институција Београд*

UDK 332.1

## **Подстрек конкурентности привреде и компетентности институција за опстанак и развој**

### **Резиме**

*Конкурентности привреде и компетентности институција су два битна елемента развоја сваке земље. Ако привреда и институције пулсирају заједничким ритмом и делују складно, остварен је важан услов развоја. Та усклађеност је уколико значајнија што конкурентности постаје један од најизраженијих концепата, израженији од макроекономског и микроекономског концепата. А, овај (оштри)прихваћен) концепт и процес усаглашавања су ваљани ако се изводе на јасно дефинисаној структури (и хијерархији) привреде и институција. Тај концепт треба да буде сагласан са развојним потребама земље, јер представља основу за дефинисање других развојних циљева и акција и игра значајну улогу у промовисању каснијег привредног раста и развоја. Са тога савременост, у раду су разматрани (и) проблеми развоја за које треба обезбедити макроекономску стабилност и доградити институције кроз примену конкурентне стратегије, а у процесу придруживања ЕУ.*

**Кључне речи:** конкурентности привреде, компетентности институција, концепт, макроекономски, микроекономски, стратегија, стабилност, развој.

### Увод

На ову тему треба гледати из два угла.<sup>1)</sup> Расправљање о конкурентности привреде и компетентности институција, као веома важним чиниоцима (историјског) догађања постало је општа тема *интелектуалног светла*, али и самих практичара (предузетника), па их је неопходно повезивати и заједнички посматрати, заузимајући одређени угао и онда када се ради о различитим или истим проблемима (добија се крупни печат утиснут мање – више на целој материји). На тај начин се омогућава да се осети моћ и снага конкурентности привреде и компетентности институција, да пређено растојање расте са протицањем времена, да би се постигао узајамни однос. Тај однос наметнуо је потребу да се ова два елемента, управо, истовремено и упоредо одређују као *приоритетни* (за целину). А, ти приоритети су значајни за *стабилност конкуренције* (за снажну и стабилну економију). Ту је садржано благо и изражајни потенцијал, па се и сви ситни проблеми потчињавају главнима. То је, итекако, потребно јер као узрок „заостајања за потребама нашег времена“ припадници најразличитијих професија узимају реч и предлажу поправку неповољног стања, изазваног разбарушеним својинским апетитима, тешком економском неједнакошћу и отпуштањем хиљада запослених. Томе треба дати стабилнију (научну) основу, која би дугорочно била подлога за све остало што ће неминовно тек да уследи. Ово и зато што је, управо, то поприште свих најважнијих активности, које стоје пред нашом земљом ради придруживања и уласка у ЕУ. Народу треба обезбедити што квалитетнији живот, али прибављање што угледнијег места у својој и у будућој заједници, као и у међународним односима на глобалном плану, а не треба да буде на штету будућих генерација.

Треба једноставно распоређивати односе између конкурентности и компетентности све док се не добију у многим варијантама „ситна варирања“ која личе на рационално цепање и упућују баш на ту димензију. Не може било који нагиб конкурентности и компетентности (привреде и институција), да изрази њихову хармонију (хармонију света). Ради се о рационалном сагледавању устројства привреде и оспособљености институција да пулсирају заједничким, универзалним ритмом, да буду усклађени. То говори да баш таква сучељавања такмичења привреде и оспособљености институција добијају значај на нивоу развоја. Обезбедити усклађеност (истраживања) веома је значајно посебно зато што је вишедимензионалност конкурентности, напуштањем *макроекономског и микроекономског концепта*, општеприхваћен концепт, а те промене је доста тешко идентификовати јер остају прикривене. То је зато што конкурентност привреде и оспособљеност институција имају и друге важне области примене, као што су: међуна-

1. Из два угла као, на пример, на Аристотолов спис *Устав атински*: први део је историјски (изложена је историја атинског устава од најстаријих до пишнега времена), а други *систематски* (приказано је уређење атинске државе какво је било у време Аристотела). Аристотел, *ПОЛИТИКА*, Култура, Београд, 1970, стр. V.

родне компарације, управљање превентивним програмима, доношење одлука у привредном систему који се реформише.

Када је реч о привреди, треба, дакле, омогућити такмичарски дух, применити стратегију конкурентности, праве мере да се привреда смести у оквире конкурентског окружења подстицајног за инвестирање. Треба одредити јасна и једнака правила и стандарде за све.

Када је реч, опет, о институцијама треба да се сагледа како поставити односе на здраве основе, јер данас има доста нетипичних решења, што значи да су заснована на различитим претпоставкама, па све треба да буде јасно дефинисано. „Институције се дефинишу као правила и организације, укључијићи неформалне норме, које координирају људско понашање“. Институције штите имовину. Њих није лако обликовати. Институционалне реформе се, опет, догађају када учесници имају предност (корист) од прилика за промену и користе инструменте промена за своје одлучивање (располагање). Институције чије је друштвено повезивање посредно, морају неговати стабилност и промене. А, мерење стабилности и процена у правилима владавине друштва су неопходни за људе који имају *поверења* да раде заједно, да мењају једни друге, да унапреде своје заједнице и инвестирају у будућност.<sup>[25,55]</sup>

Развој је процес промене и трансформације, па стратегијом конкурентности треба дефинисати које задатке треба испунити. Тако, економија развија друштво, природу такође, креира притиске потребне за усмераваније управљање. Оспособљеност институција, зато, треба да буде у првом плану, а већ установљене приоритете ништа не сме да засени. Анализа конкурентности тражи много целовитије схватање (појединачних) улога, које се односе на многе активности институција које се смештају у интегрисану целину, а односе се на процес ширења индивидуалних способности, што је разнородан концепт разматрања процесних као и суштинских могућности. „Перспектива људских способности се усмерава на суштинске слободе - људи да воде такав живот који с разлогом цене и воле да увећавају праве могућности избора које имају.“<sup>[17,346]</sup> Утврдити да је институција оспособљена, односно ко је способан за одређени положај, јамчи још једно помакнуће у хијерархији. Временом ће на свако место у хијерархији (чиновника у државним институцијама) доћи намештеник неспособан да обави свој посао.<sup>[15,29]</sup> То, само, указује да је трансформација институција неминовна и да институције морају да буду оспособљеније и флексибилније да би се унапредила конкурентност привреде што је, уједно, подстрек за опстанак и развој друштва.

### Конкурентност привреде

За конкурентност се, с правом, може рећи да је то *креирање просперитетна на њржшију*. Конкурентност привреде (данас и убудуће) треба да буде усмерена према томе важном и достижном циљу, мора да буде јасно дефинисана. Тако конкурентност постаје један од најпопуларнијих и један од најшире тражених *конце-*

ијак, чак пре *макроекономског* и *микроекономског* концепта у последњих десет година. Тај циљ је, у основи, виши стандард живота грађана. За конкурентност је важно да се повећава продуктивност да би се опстало на тржишту. Конкурентност се ослања на избор *стратегије* и мора да се заснива на иновативним и јединственим продукцима *конкурентске стратегије*. „Поједине организације или групе колективно, као ланци снабдевања или читаве групације, морају да буду изричите, пре свега, у погледу резултата које желе да остваре, појединачно или колективно“. Тако циљеви конкурентности постају практични и специфични, усмеравајући учеснике да делују у правцу заједничке користи.

Постизање (одрживе) конкурентске привреде, којој ће бити омогућено да испуни своју сврху је, посебно, драгоцен циљ. Унапређење конкурентности и ефикасности привреде, зато, захтева јасно опредељење улоге и сагледавање изазова економије у сваком, посебно, у овом тренутку. Ту спада: пораст продуктивности (фирми); пораст извоза производа високе вредности; привлачење стратешких страних инвестиција; коришћење модерне технологије и иновација; инвестирање у људски капитал; унапређење оспособљености образовањем; стварање кластера у високо приоритетним секторима. Конкурентност се, тако, базира на компаративној предности. Базира се и на ниским ценама, различитим производима и независности компанија. Конкурентска предност значи и креирање стратегије базиране на високој вредности, различитим производима и кооперацији.<sup>[3,20]</sup> Уведена је тако идеја о конкурентској *предности* и конкурентској *стратегији*.

Циљ конкурентске стратегије је максимизирање вредности потрошача и произвођача. Како онда да се говори о способности фирме да опстане на тржишту, да континуирано обавља размену за кориснике својих роба и услуга, као и размену са својим добављачима, ако све ово треба имати у виду? Кругманово питање – да ли је национална привреда конкурентнија, уколико су конкурентнија њена појединачна предузећа, само указује колико је важно имати здрав економски амбијент. Управо такав амбијент може да обезбеди да се размахне привредна иницијатива што је, уједно, најбитнија компонента конкурентности једне привреде.<sup>[5,88]</sup>

Конкурентност је, изузетно, осетљива не само са економског становишта, већ и са становишта унапређења технологије, промене индустријске структуре, стила руковођења и процеса доношења одлука, ради снажног подстицања раста и др.<sup>[11,105]</sup> То би значило и да усмеравање тежње према просперитету ( и потомству), захтева одрживи економски раст уз раст продуктивности рада и дохотка. То јесте све за развој, али још много више је то за економски раст.<sup>2)</sup> Тек тада може да се оцени колико ће сваки напор бити значајан, јер продуктивност одређује просперитет. По правилу, продуктивност се поправља „ефикаснијим пословањем“, ефикаснијим коришћењем физичког или социјалног капитала. Често се предвиђа и дру-

2. Према Brundtland Commission 1987. „*Progres that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs*“, World Development Report 2003, *Sustainable Development in a Dynamic World*, „*Transforming Institutions, Growth, and Quality of Life*“, The World Bank, Washington, 2003, p. 14.

га димензија продуктивности: да је изабран добар купац, које производе или услуге понудити и које делатности преузети или, уопште, не прихватити? Фокусирање, тако, на стратешке тачке обично наводи на размишљање о томе, како створити нову и већу вредност. И једно и друго је важно за испуњење реалног стандарда продуктивности: понудити већу вредност /цену (или вредност/трошак) од конкурента у очима купца који слободно бира. Тако се осваја просперитет и суочава са конкуренцијом.<sup>[2,3]</sup> Овде треба повезати два приступа: која средства да се користе и како да се продуктивно користе? Први приступ је традиционални, понудити најнижу цену сваком заинтересованом купцу. Ово је уобичајен образац оних фирми и групација, које се заснивају на природним ресурсима или ниским трошковима рада, а уобичајено је међу компанијама које су тек основане у многим индустријама. Други, алтернативни приступ инспирише теорија конкурентске предности. Процес почиње идентификовањем шансе на тржишту високе вредности и обликовањем најбољег производа или услуге за постизање највиших могућих цена. То пословање даје веће премије на социјални капитал (нпр. квалификовани људи, уместо јефтиних необучених људи повољних за фирме које покреће компаративна предност). У пракси, већина људи се опредељује за приступ конкурентске предности, као доминантан или почетни приступ.

Многе земље су традиционално реаговале на економске проблеме конкурентском *сипраијегијом*, која се лако спроводи, али не мора да буде корисна. Али, без конкурентске стратегије може све бити доста несигурно, пошто профит и похлепа тржишта могу све да угрозе. Зато се мора побољшати инфраструктура и систем образовања, јер су то битне платформе за конкуренцију, подршка домаћим индустријама. Треба да се схвате основни принципи *конкурентности* и да се интервенише у индустријама када је то потребно. А, потребно је да се схвати да наша индустрија није конкурентна, да је опоравак производње спор или тачније, да опада са, иначе, ниских ранијих позиција. То је повезано и са приватизацијом, као и са спорим растом приватног сектора. Коришћењем дела средстава из приватизације за инфраструктурне пројекте дошло би до јачања *ипражње* и додатног *запошљавања*.<sup>3)</sup> Применом конкурентске стратегије могуће је бити на услузи онима који желе да буду конкуренти и да отклањају препреке за конкурентност што су, иначе и, услови за јачање конкурентности. Али, будући економски раст захтева веће инвестиције у људски капитал. Сврха је постизање конкурентности на будућем тржишту рада. Зато се и мора одиграти револуција у *свесћии људи* да би привреда могла да се смести у конкурентно окружење подстицајно за инвестирање, уз јасна и једнака правила игре и стандарде за све.

То што повећање конкурентности привреда у транзицији ( ПУТ), па и привреде наше земље, мора да уважи две димензије конкурентности – наслеђеног и затеченог стања, то само потврђује да се у добром споју *макроекономских и микроекономских* развојних димензија, крије успех. То су као два лица једне инте-

3. Др Лаза Кекић, интервју, Политика од 14. 09. 2003, стр. Б1.

гралне целине. Ипак, ставља се нагласак (у случају ПУТ) на стварање повољних услова. Само макро управљање укупном тражњом не може довољно брзо да створи одговарајућу понуду производа потребних домаћој привреди. Зато је неминовно да привреда има две сврхе: да развије извозне индустрије које су критично важне у свакој фази развоја и да помогне индустријама које опадају да се реструктурирају, да побољшају своје технологије и управљање како би преживеле и даље расле,<sup>4)</sup> јер је повећање продуктивности везано за промену стратегије предузећа због нових потреба пословног окружења. Права конкурентност треба да се мери искључиво *продуктивношћу*. А, микроекономске основе продуктивности заснивају се на: 1) начину на који домаћа предузећа или стране филијале послују у конкурентској земљи и 2) квалитету микроекономског пословног окружења. И овде треба имати у виду образовање, које због растућих индустријских потреба стално расте, али и осигурање од незапослености.<sup>[11,145]</sup> Од суштинског значаја за конкурентност су образовање, либерализација спољне трговине и кретање капитала, јер доприносе већој запослености. Брз развој производње подржан је побољшањем људског развоја у исто време.<sup>5)</sup> Тако се трансфер технологије и обука за нове технологије могу обавити са мало тешкоћа. Исто тако, новина, као што је контрола квалитета, може се остварити без тешкоћа. Индустријска производња (организација), тако, у свакој земљи утиче на тржишну моћ одређених пословних група. Ове, опет, утичу на структуру тржишта националне привреде. То ће снажно утицати и на технолошки напредак земље и на стопу привредног раста. А, постоји и веома јак подстрек међународне миграције рада у савременом свету, зато што се диференцијални приходи шире чак и између околних земаља свуда у свету и путни трошкови постају све мањи.<sup>[11,205]</sup>

У развијеним привредама је *макроекономска* димензија конкурентности у потпуности заступљена. Ипак, кретања у светској привреди указују да треба анализирати пет критеријума - стопе раста индустријске производње, запошљавање, продуктивност рада, инвестиције и извоз - јер су све земље у транзицији имале лоше резултате (пад запослености био је драстичан 1990.-1992. и 1993.-1998.).<sup>[18,16]</sup> Услужни сектор треба да буде извор будућег раста. Водећа улога припада организационим услугама, а то су тржишне услуге (без туризма), које олакшавају раст и развој. Брже запошљавање у сектору услуга условљено је општим економским стањем. А, раст продуктивности рада проистекао је директно из разлика раста производње и раста запослености, што показује просечну годишњу стопу раста продуктивности рада 5-7% (у Мађарској и Пољској, на пример). Када се ради о

4. "Управљање јапанског стила засновано је на сталном запослењу, тако да су обука и ротирање посла неодвојиви од запослења и стила управљања." Schinichi Ichimura, op. cit., стр. 141.
5. Види: Извештај људског развоја, који су припремиле УН на основу квантитативних показатеља 1990. године, показује да је најрепрезентативнији показатељ који је изведен НДИ (индекс људског развоја). То је пондерисан просек просечног животног очекивања, нивоа образовања и вредности *per capita* бруто друштвеног производа (израчунатог на основу паритета куповне моћи). Schinichi Ichimura, op. cit., стр. 146.

конкурентности која проистиче из макроекономског миљеа у коме привреда функционише и остварује битан напредак на плану успостављања макроекономске стабилизације, присутна је институционална недограђеност. Ствари треба што пре поправити.

Како унапредити конкурентност (микроекономску), ако фирме не изграде нове конкурентске предности? Подизање нивоа конкурентности је метод за побољшање квалитета живота и благостања. Отуда конкурентност значи просперитет и за њу се мора борити да би се остварила. Конкурентност треба да буде у рукама предузетника и представља изазов за сваку привреду<sup>6)</sup>.

Кључ унапређења кокурентности је у *пoрасиу пpoдуктивности* фирми. Неопходна је отвореност према спољној трговини и инвестицијама, а посебно *добро образовање*. На овим основама може доћи: прво, до потребног степена *пpжишности* целе привреде и постизања повољног амбијента за размах тржишне утакмице; друго, до креативног духа индивидуалних субјеката који су рационални и спремни да преузму ризик, али и одговорност за обећане резултате.

За конкурентност се морају обезбедити *пoпpибни услови*: банкарске и друге реформе за постепен прелазак са конзервативног на савремени облик, реформе како финансијског тако и других сектора. Усклађивање економских, правних и *упpавних* прописа, мора бити директно инкорпорирано у националне законе чланица ЕУ. <sup>[16,194]</sup> (Зар није могуће преузети целокупно законодавство у целини од ЕУ и евентуално одложити примену појединих чланова у складу са динамиком транзиције?) Конкретно, постоје три нивоа развијености (привреда са ниским нивоом дохотка, са средњим нивоом дохотка и са високим нивоом дохотка, а у којима се конкурентска стратегија базира на сложенијим формама конкурентске предности и променама у систему вредности, у смислу да просперитет зависи од предузетника и њихових идеја, а потенцијал за раст се базира на знању и придавању есенцијалног значаја комуницирању и сл.). <sup>[10,29]</sup> Али, већина земаља посебно у транзицији, се налази данас у дубокој економској кризи. Кокурентска стратегија заснована на *кoмпapитивнoј пpедности* нестабилна је и користи се у погрешно време. Ако се у избору конкурентске стратегије прецењује значај природних ресурса и не направи се помак према *знању* и квалитету пословног окружења, остаје се у зачараном кругу сиромаштва. То показује индекс потрошачке моћи- PPP – purchasing power party, као алтернативно мерило дохотка бруто домаћем произво-

---

6. Конкурентност се (према WEF – World Economic Forum) мери помоћу два индекса *конкурентнoскoг pаспa*: GCI мери капацитет *макро* економије да постигне стабилан привредни раст током средњорочног периода, а GCI се базира на *пeхнoлoгији (patents), јавним инститиуцијaма* (Executive Opinion Survey) и *макроекономском окружењу*. MICI се базира на *микро* економији и испитује микроекономску основу и обезбеђује базу за компаративну анализу текуће конкурентности *макро* економије. MICI има два *суб индекса*: развој компанија и макро бизнис окружење. BUILDING COMPETITIVENESS SIEPA Training Session, July 3, 2003, p. 6. Према GICI наша земља је на 69. месту од 75 земаља, а према MICI на 71. месту од 76 земаља (2000 године). Магазин Економист бр. 173 од 15. 09. 2003, стр. 32.

ду – GDP – gross domestic product. *Конкурентности* предузећа не може се више заснивати на старој парадигми управљања инфраструктуром (infrastructure management), чији су ослонци, на *микро плану* - јефтине ресурси, економија обима и положајна рента, а на *макро плану* - девизни курс и протекционистичке мере. Нова комбинација је управљање *односима* са купцима (customer relationship management) и управљање *иновацијама* (innovation management). За ово је потребна макроекономска стабилност. Она је битна, али није довољна. Све већи значај зато добија *микроекономски* фундаментални развој условљен новом стратегијом предузећа, заснованом на диференцирању и регулацији које афирмишу кооперацију, координацију и интеграцију. Треба испунити очекивања нових власника у погледу стварања вредности (за приватизована предузећа). Зато је неопходан тзв. „нови сектор“ да би се надокнадили ефекти проузроковани свођењем предузећа на праву величину и затварањем нерентабилних предузећа.<sup>[9,25]</sup> Битна је распрострањеност тога пословног концепта, тзв. „гранских гроздова“ (industry clusters), јер у сваком кластеру постоје, истовремено, сарадња и конкурентски односи и та спрега (сарадње и конкуренције) води до иновација и конкурентских предности. Тиме се подстиче отварање нових радних места, економски раст и просперитет. А, циљ кластера и јесте остваривање просперитета кроз унапређење конкурентности и повећавање продуктивности.<sup>7)</sup> У основи, постоје *велике групе* предузећа које саме морају да нађу партнере - мала и средња предузећа могу наћи спас у индустријским кластерима. У сваком случају, треба стварати услове за функционисање тржишта, а предузећа треба да се боре да опстану на тржишту. Конкурентност се, тако, јавља као функција квалитета output-а и у њој треба да се изнедре елементи националне стратегије, јер једино је (светско) тржиште механизам који може да вреднује конкурентност.

7. Шта су кластери? „Кластери су групе сродних фирми и организација, које су географски блиске, а које се међусобно подржавају у ланцу производње и пласмана производа. У њих се укључују не само компаније које учествују, већ сви они који раде заједно да би остварили конкурентске предности, почев од произвођача, преко универзитета, истраживача, удружења и организација, финансијског сектора, па до владиних агенција и експерата“. Кључ конкурентског успеха кластера је добра конкурентска стратегија. Типичне активности кластера су: развој кластера, разумевање релативне позиције, развој кооперација класера, инвестирање у учење конзументата. Кластери утичу на економски развој и успех појединих региона. Имају посебан значај за креирање извозних стратегија појединих подручја. Зачетник идеје о кластерима је Мајкл Портер (1998). *Пројекат за конкурентности и економску ефикасности Србије* Види: и Ј. Дучић и Ј. Матић, *Improving Competitiveness through Cluster Work – Serbian experience*, Економист бр. 1/2003, п. 37. Основан је и Национални савет за *конкурентности* са циљем доношења националне стратегије за повећање извоза и освајање иностраног тржишта, додатно оспособљавање привредника, јер је на страном тржишту борба за сопствену позицију. Види: Драгољуб Вукадиновић, *Национална стратегија за развијање конкурентности Републике Србије*, Милочерски економски форум 2003, „Послетразициони процеси“, Милочер, Септембар од 17 – 19. 2003, стр. 59.

Нашој земљи, у том смислу, одговара модел у којем држава интервенише ( који је сличан моделу Данске, у којој нема незапослених, на коме се, опет, заснива француски модел, за разлику од англосаксонских где је све приватно). Начин удруживања (умреживање малих и средњих предузећа) доводи до усклађивања са међународним стандардима, подстиче *расиј зајосленосији*, па то треба да буде примарни мотив. А, то је и саставни део стратегије транзиционих промена, које треба да координирају и остале промене изазване реструктурирањем предузећа, јер се здрава економија не ствара само уклањањем нездравих предузећа.

Треба имати у виду и способности *зајослених*, јер се нагласак у значајној мери померио са посматрања акумулације капитала, на посматрање процеса у који је квалитет људског капитала неопходно укључен. „Кроз образовање, учење и стварање умећа, људи могу, на пример, временом да постану много продуктивнији, а то знатно доприноси процесу економске експанзије“.<sup>8)</sup> А, продуктивност тражи надахнуће, јер инспирација не долази кад год затреба. Некада је треба заменити довитљивошћу да се наслутити било које решење а, можда, и осавременењено. „Користи од образовања, тако, превазилазе улогу људског капитала у производњи роба“.<sup>[17,346]</sup>

Треба да се процени садашњи ниво конкурентности и потенцијал за конкурентност. Зато треба имати у виду привредно право, јер сваки нови пропис повећава уплитање државе у привредне токове. Присуство државе, на пример, у транзиционој економији очитује се кроз њену улогу у трансформацији предузећа и банака. Тако се креира амбијент (транзиционог и системског законодавства), али не и замајак последње наде (*lender of the last resort*) неефикасних предузећа и банака.<sup>[8,9]</sup> Прелази се, тако, на језгровит и потпун приказ тога модерног објашњења конкурентности привреде који се, у основи, изводи из целовите теорије о развоју и сматра се типичним за период у коме се налази наша земља. У ствари, треба имати у виду схватање вредности *конкурентности* привреде и *конструкцију модела* (умреженог), који преузима сасвим појединачну акцију тежећи да непосредно оствари свој циљ. Покретање тога процеса требало би да значи да су у друштву већ направљени механизми, који стимулишу и омогућавају промене а, ипак, нису. Зато, у тој тачки, оријентација на тржишну економију игра значајну улогу у промовисању каснијег *економског расија*, а што битно доприноси подстицању конкурентности предузећа, која унапређује активну инвестициону климу. Зато је ту потребно применити *комуникативни приступ*, то јест инсистирати на разумевању и изражавању вишеструко заступљено (као код страних језика и програма „Рука у тесту“<sup>9)</sup>, на пример). И то треба да се научи. Мора да се тежи *самосталности, одговорности, креативности и иновативности*.

8. При томе треба се обучити како се води бизнис (business), како се повећава продуктивност, управља трошковима, осмишљава и обликује производ. Са *Самитом* о унапређењу конкурентности српске привреде у Београду, стр. 2 од 3.

Тако се откривају сопствене *способности* и нове могућности за конкурентност а, истовремено, сагледава колико су те способности биле подстицане у друштву.

За конкурентност привреде значајно је да се повећава продуктивност и да се опстане на тржишту. А, продуктивност је резултат ефикасног коришћења фактора производње, како би се добио одговарајући производ. Једна од могућности за раст *конкурентности* је, управо, раст *ефикасности*. Главни разлози за недовољну ефикасност су у неадекватном пословном амбијенту и у стратегији конкурентности која се, обично, ставља у контекст са продуктивношћу и конкурентношћу. *Конкурентности је њросек адекватне стратегије и високе продуктивности*. У основи, постоје три проблема у избору *конкурентске стратегије*, која је интензивна ресурсима (укључујући и енергију) и радом: прво, стратегија не доводи до трајне конкурентске предности, пошто се лако имитира; друго, када се у реализацији конкурентске стратегије користе макроекономске варијабле (као што су девизни курс и протекционизам), долази до парадоксалног стања, да иако се природни ресурси смањују, њихова цена је све мања; треће, развој не прати раст стандарда становништва. Међутим, ако је ограничена енергија (људски капитал) за подстицање конкурентности, треба користити законе и владавину закона ради развоја својинских права и слободног тржишта, јер су ове институције много значајније за *економски раст* у фази *ограничених ресурса* и *ида економских активности*. Потребна је макроекономска стабилност. „Истина је увек једна, само често мења своје лице“ -Ф. Кафка.

### Компетентност институција

Институције се дефинишу као правила и организације, укључујући неформалне, које координирају *људско понашање*. Са аспекта компетентности, институције генеришу процесе слободне размене унутар и између појединих земаља и подстичу на економски развој и економску интеграцију и сматрају се, изузетно значајним. Оне су неопходне за *одржив* и праведан развој. Уз веће уважавање *структурних* фактора подразумева се могућност изласка из зачараног круга закасне транзиције. „Транзиција није ништа друго до реструктурирање *институционалне* структуре у друштву – замена старих институција новим“. То значи да се код нас мора поставити систем институција које могу развити културу индивидуалног слободног тржишта и приватне својине. То је, истовремено, развој новог система вредности који почива на неколико базичних институција: стабилним својинским

9. За програм „Рука у тесту“ (који је иницирао амерички нобеловац Ледерман, предговор француски академик Пјер Лене, превео је др Стеван Јокић) идеја почива на педагогији заснованој на тежњи научника у лабораторији да открију тајне природе. (Постоји осам малих зрнаца науке који откривају: сунце, земљу, шуму, материјале, боје, звук, хелију и време). Овде су тајне у принципима *конкурентности* и *компетентности* за економију и развој једне земље.

правима; слободи уговарања; независном судству (устав је изнад закона и политике). Институције редукују дискрециону моћ државне бирократије и штите индивидуална права и приватну својину од већине. Тамо где институције функционишу добро, омогућавају људима да раде са свима осталима са предвидивом будућношћу за себе, своје породице и ширу заједницу. Када су институције слабе и неправедне, резултат је неповерење и несигурност чиме се поткопава заједнички потенцијал. Институције установљавају „правила игре“ за друштво као формалан и неформалан притисак на политику, економију и социјалне интеракције. Можда треба рећи шта институције раде. Шта, на пример, раде финансијске институције? Финансијске институције показују шта финансијска тржишта раде. Без њих финансијско тржиште не би могло покретати фондове (које људи уштеде) према људима, који обезбеђују повољне прилике за инвестирање.<sup>[14,8]</sup> Компетентне институције прикупљају сигнале (информације). Успешна координација захтева од институција (формална и неформална правила и организацију) да преузму одређене функције: прикупљање информација; равнотежа интереса; извршавање одлука са којима се слажу.<sup>[25,XV]</sup> Финансијски систем је комплекс, који садржи неколико различитих типова приватних сектора финансијских институција, укључујући банке, осигуравајућа друштва, заједничке фондове, финансијске компаније и инвестиционе банке, које влада тешко може регулисати. Ако се жели подићи зајам, на пример, за IBM или General Motors, не иде се директно председнику компаније. Уместо тога, може се позајмити од компаније индиректно преко финансијских посредника, институција, као што су комерцијалне банке, штедна и зајмовна удружења, заједничке штедне банке и друге финансијске компаније, које позајмљују фондове од људи који су штедели и давали зајмове другима.

Али, зашто финансијски посредници дају кредите једнима, а другима не? Зашто они, обично, пишу компликоване (законске) документе када позајмљују новац, односно одобравају зајам. *Зашто они ипак ипешко регулишу бизнис у економији?*<sup>[14,8]</sup> То је зато што се финансијске кризе догађају и имају тако разорне последице на здравље (токове) економије. А, финансијски систем је комплексан у *структури* и функционисању кроз свет. Има и различитих институција у тој области. Ако се издвојено гледају те финансијске структуре у свету, наћи ће се осам базичних загонетки, које треба решити да би се разумело како финансијски систем ради.<sup>[14,389]</sup> Између осталог да је финансијски систем најтеже регулисан сектор економије. Најтежи задатак и јесте *институционално* јачање и развој финансијског сектора. Значајна црта финансијског тржишта јесте да оно има одрживе трансакције и информационе трошкове. Али, како финансијско тржиште (као што су споне, новац и страна размена) и финансијске институције (банке, осигуравајућа друштва, заједнички фондови и друге институције) раде? Финансијско тржиште и институције уносе (увлаче) велико обиље фондова – трилиона долара у економију, који се претварају у бизнис профит, продукте роба и услуга и, чак, благодат (благостање).<sup>[14,3]</sup> Финансијска тржишта на којима се фондови крећу од људи који их не користе продуктивно, ка другима, који то чине, резултат су велике

економске успешности. Банке су финансијске институције, које прихватају депозите и одобравају кредите. Банке су финансијски посредници преко којих (попречно) особе делују међусобно најбрже. Особа којој је потребан кредит добија га од локалне банке (за кућу, кола). Али, нису само банке значајне финансијске институције. Значајне су и друге. Међутим, финансијске институције је *теже* регулисати. Држава регулише финансијско тржиште ради: 1) обезбеђивања расположивих информација инвеститорима; 2) осигуравања здравог преображаја финансијског система; 3) побољшања контроле монетарне политике. Како се, помоћу ових чинилаца, регулише окружење?

Пораст расположивих информација инвеститорима доводи до *асиметричних информација*.<sup>10)</sup> То значи да *инвестицијом* могу помоћи да избегну неповољне операције на финансијском тржишту. Рискантне фирме могу осигурати најпохлепније смицалице за неопрезне *инвестиције*, па их могу држати даље од финансијских тржишта.<sup>[14,28]</sup> Ту су битни принципи финансијских тржишта. А све се, ипак, одвија као у (политичкој) арени. Активности на финансијским тржиштима имају директан ефекат на индивидуално богатство и понашање бизнисмена и успешности (способности) економије.

У области трговине институције су, опет, чвршће повезане заједничким сталним историјским и географским детерминантама. Нађени су значајнији, економски релевантни, ефекти промена у трговини на промене раста (growth), али само скромни подаци о парцијалном ефекту на унапређења квалитета институција. Ово се може идентификовати као слаб ефекат интереса. Међутим, треба конституисати улогу трговине на кратке стазе, контролишући промене квалитета институција.<sup>[7,136]</sup>

Значај институција (за земље у развоју) и раст били су дуго разматрани.<sup>11)</sup> Запажа се да се доходак различито појављује (у различитим земљама) и доводи у блиску везу са индикаторима квалитета институција, привлачећи постојећу пажњу. Нарочито, данашњи напор ради раста институција тражи идентификацију дубоких структуралних ограничења нивоа развоја земље. У супротном, раније израчунат раст (у литератури) фокусиран је на главни, најближи непосредни узрок раста, укључујући акумулацију капитала (физички и људски) и укупни фактор продуктивности заједно са макроекономском и структурном политиком. Институције установљавају „правила игре“ за друштво као формалан и неформалан притисак на политику, економију и социјалне интеракције.<sup>[26,97]</sup> Усмерава се пажња на процену јавних институција, нарочито на то како оне функционишу и колико утичу на понашање приватног сектора. Опажање политике, економије и укључивање у климу институционалних мера може бити значајан кључ у оштрим условима за инвестиције и раст. Дајући покретљивост међународном капиталу као процену, ти

10. За асиметричне информације J. Stiglitz, G. Akerlof и M. Spens добили су Нобелову награду за економију за 2001. године.

11. Adam Smith је институцијама и расту давао значај, па David Laners (1998) такође, а по томе је познат и Douglas North, добитник Нобелове награде за економију 1993 године.

чиниоци могу играти главну улогу у установљавању могућности земље за привлачење инвестиција. Неформалне институције, користећи форме социјалног капитала (укључујући дубоко укоренење норме владавине социјалног – друштвеног понашања), помоћу неформалних механизма и мрежа за координацију, стижу до разних фирми. Формалне институције укључују правила и законе земље и процедуре организације за чињење, модификовање, интерпретирање и поткрепљење правила и закона.<sup>[25,37]</sup> Тржишта су, тако, институције са функционалном координацијом. Тржиште координира трансакције појединаца и фирми<sup>12)</sup> оспособљених да опслужују друге и инвестирају за будућност. Али, тржишта треба да буду подржана од других институција да осигурају поверење, контролу и правичне подстицаје. Фирме, владе и друштво, позиционирали су положај и утичу једни на друге играјући допунску улогу у координацији.<sup>[25,39]</sup> Зато је и успостављање *институција* које промовишу концепт економских слобода врло тежак задатак и са високим трансакционим трошковима. Економске слободе се, опет, дефинишу као „одсуство државне присиле или ограничења у производњи, дистрибуцији или потрошњи добара и услуга изван оних који су неопходни за заштиту слободе грађана саме по себи.<sup>13)</sup> Економске слободе убрзавају економски раст. Оне и омогућавају активности на развоју институција, с једне стране, а део су културних норми, односно система вредности, с друге стране. Између институција нових (формалних) и институција културе (неформалних), на пример, постоји велика зависност, која се мери преко трансакционих трошкова. Под тим трошковима подразумевају се трошкови свих ресурса неопходних за обављање размене и реализацију уговора (налажење могућности за размену, преговарачки процес, спровођење и мониторинг), као и трошкови развијања, одржавања и заштите институционалне структуре (судство, полиција, армија).

Показује се да је ниво економских слобода у транзиционим земљама низак, што изазива високе трошкове транзиције. Добровољност у економском понашању развија *институције*, које се *прилагођавају* неформалним културним правилима средине. На овај начин се смањују трансакциони трошкови а, истовремено, развија нови систем вредности, својствен модерном друштву.<sup>14)</sup> Зато се ширењем тржишта стварају услови за настанак новог система вредности и нових инвестиција и „омекшавање“ старог *културног* обрасца за нове идеје, за разбијање ауторитар-

12. Доказ за то је покренута велика реформа компанијских закона у чланицама ЕУ и иницирана са „*Report of the High Level Group*“, као и у земљама које на овај или онај начин инклинирају чланству у ЕУ. Др Мирко Васиљевић, *Corporate Governance akcionarskog društva – modeli i trendovi u uporednom pravu i praksi*, Милочерски економски форум 2003, *Последњитранзициони процеси*, Милочер, септембар 17-19. 2003, стр. 133.
13. М. Freedman полази од схватања да су политичке слободе схваћене као либералне институције, и економске слободе схваћене као владавина права, двије стране исте медаље. Цитирно према: Др Веселин Вукотић, *Политика и економске слободе*, IDN, Политика и слободе, Београд, 2003, стр. 9.
14. Треба се сетити Наполеона: „Пораз је могуће оправдати, али бити изненађен је неопростиво“. Цитирано према часопису *Корак*, бр. 10/2003, стр. 58.

ног система власти, па и страха становништва од неких сила прошлости. Коришћење такозване *суверене монетарне пољитике* у затвореном систему је увек средство очувања власти, појачане корупције и осиромашења људи. Увођење *еура* је први озбиљан знак прихватања европских *стандарда* у економијама земаља у региону, пошто је је око нас ЕУ са својим стандардима, па је *еуро* системски израз слободе појединца и *инвестиција*. Уз све ово треба се придржавати Аристотеловог упозорења да само *образовање* и *људи* са развијеним *културним* осећањима могу бити носиоци развоја демократије и свих њених чари, које сада у нас више делују романтичарски него стварно.<sup>[23,19]</sup> То је, можда, зато што треба одлучити како пролазити кроз транзицију. Поред институционалне и привредне, транзиција представља и промену основне структуре друштва, промену менталне структуре. У основи је почетак (и крај) у менталној сфери, односно у систему вредности, као и у начину његовог испољавања код већине људи или бар код релевантних појединаца. Суштина транзиције је *приватна својина*, а она је персонификација индивидуализма, слободе и ефикасности. У питању је универзална категорија, пошто не постоји област људског деловања која се не може организовати ангажовањем приватне својине, укључујући ту и активности, као што су: здравство, наука, школство, социјална заштита, државни сервис и сл. У том делу транзиције суштину чини стварање услова за људе који, вођени својим интересима, раде ефикасније и ефективније. Тежи се систему који ће да подстиче људе који знају, који су вредни, који су спремни да ризикују, али који имају етику и поштују правила регулације. То је зато што је институционална револуција прекривена правом интелектуалног власништва (IPRS) и има учинак у брзом расту приватног сектора.<sup>15)</sup>

Институције и механизми регулације обезбеђују примену системског и транзиционог законодавства. Суштину менталне реформе у транзицији чини прелазак са колективистичке на индивидуалистичку парадигму. Реформе у менталној сфери значе и промену друштвене елите у смислу замене политичара предузетницима. Поред замене старе елите, реформа у менталној сфери мора да доведе до маргинализације лажне елите. Да би се знање ставило у службу привреде, неопходна је одговарајућа *технолоџија*.<sup>[8,20]</sup> Промене долазе лако, неке кроз надареност и вредности, као што су промене у технологији, неке кроз структурне промене. Промене услова тржишта рада комбинују се, опет, акцијама општим (јавним) и владиним. Данас је, можда, главни катализатор значајних структурних промена информационе револуција са потенцијалом не само да унапреди и да користи знање, него и да унапреди одговорност. Динамични развој је одржив ако се гледа унапред и одговорно. Зато се *ишраже боље институције*. Институције које ће штитити људе, а људи ће бити бољи даровити грађани.<sup>[25,57]</sup>

15. World Development Report 2003, op. cit., p. 92. Да је оспособљеност институција и конкурентност привреде тема и развијених земаља (ЕУ) сведочи Самит председника Француске и Немачке у Берлину 18. 09. 2003, с обзиром да и најразвијеније привреде подлежу озбиљним тржишним поремећајима и да је питање њихове ефикасности уско везано за институције.

### Како конкурентност привреде и компетентност институција утичу на развој? (Како институционална оспособљеност утиче на конкурентност привреде?)

Разлике међу земљама у нивоу економског раста и инвестиција условљене су, могло би се рећи, првенствено, компетентношћу институција.

Постоји доста истраживања о томе како квалитет институција доприноси повећању националног дохотка. Доходак *per capita* може да порасте најмање 2% годишње у свим земљама ако буду штитиле својинска права (јавна и приватна) и ако буду више подстицала конкурентску тржишну привреду. Кључ се тако тражи кроз емпиријске анализе да би се и потврдило да унапређење институција води ка вишем доходу, расту и нижој непостојаности. Институције треба да буду на услузи онима који желе да буду конкурентни и да отклањају препреке за конкурентност. Овај резултат је сасвим груб и независан је од специфичног мерења квалитета институција.<sup>[26,112]</sup> Да би институције успешно деловале, битан је потенцијал социјалног капитала. То Фукујама дефинише као „способност која настаје из преовлађивања односа поверења у друштву или одређеним његовим деловима“. Социјални капитал је битан за економски развој. Његови корени су, заправо, у култури. А, култура не само да подстиче стварање социјалног капитала, већ је и сама по себи значајна за *економски развој*. Економисти су је, као потпуно нерационалну, сматрали резидуалном категоријом, која се користи да би се објаснило све оно што се не може протумачити општим теоријама људског понашања (то је раније вредело за технолошки прогрес). Данас, процес глобализације упозорава да *култура* све више постаје незаобилазна реалност у савременим економским токовима. Културне вредности нагло добијају пресудан значај у токовима међународног капитала. Мењају се споро, много спорије него *идеје*. Култура се не може лако изменити. „За развијање културе потребно је економски развијено стање“.<sup>[1,XXIX]</sup> Што се тиче институција, оне треба да буду на услузи онима који желе да буду конкурентни и да отклањају препреке на путу ка конкурентности. Треба да се изабере власт која неће бити корумпирана,<sup>16)</sup> а закони треба да обезбеђују *безбедности и економску стабилности*, како би се осигурао интензивнији наставак реформи што су, уједно, услови за јачање конкурентности. (Изградња институција система је пресудна и за бржи и квалитетнији привредни раст. Ефикасна власт зависи од достигнутог степена развоја, али она није ексклузивитет развијених и богатих, него је значајно какви су њени институционални, па и други капацитети да води ефикасну и непристрасну политику, па и како се то одражава на привреду.)<sup>[13,8]</sup>

Управо, оквир кретања привреде, који показује како ће се у блиској будућности развијати светска привреда, како привреда земаља у транзицији (ПУТ) и какав

16. Корумпираност треба везати за продају акција на берзи. Најчешћи случај је *избегавање израде проспекта предузећа* за трговање акцијама на берзи. Магазин Економист, бр. 173. од 15. 09. 2003, стр. 47.

ће бити положај југоисточне Европе (ЈИЕ), може да послужи као основа за дефинисање правца развоја наше привреде. Опажање да се доходак различито појављује у узајамном односу са индикаторима инситуционалног квалитета привлачи знатну пажњу. Нарочито нови рад на расту инситуција тражи идентификацију дубоких структурних ограничења у развоју земље. То је зато што је државни механизам дебео зид међусобно испреплетених хијерархија, изрешетан неспособношћу. Техника којом се то постиже назива се „дрском предузетношћу“. Ако се неко научи добро сплеткарити, онда се може непрекидно успињати и остати све време изнад других људи. „Способност на врху је ретка, али не и потпуно непозната“. Неспособан је директор да руководи људима, друштвено је недорастао свом послу.<sup>17)</sup> Па, да ли је заштита од негативних утицаја могућа? За то је потребна јака личност и сложна породица.<sup>[4,20]</sup>

Треба рећи да опажање да се доходак појављује различито блиско у узајамном односу са индикаторима институционалног квалитета, привлачи знатну пажњу. Пажњу привлачи и макроекономска политика установљена cross-country разликама у дохотку по становнику, дохотку раста и непостојаности дохотка. Тако је реални доходак *per capita* блиско везан са квалитетом институција.<sup>18)</sup>

Оквир прилагођавања наше земље, свакако, ће проистећи из прилагођавања свих привреда око нас.<sup>[19,24]</sup> У том контексту треба се залагати за повећање конкурентности и економског развоја, првенствено, базираног на *микроекономији*, као основи за успешну економију. Мора се проћи кроз процес асоцијације и стабилизације, хармонизације између делова заједнице и хармонизације са ЕУ.<sup>19)</sup> То,

17. Постоје четири основне врсте неспособности: прво, ако се добије место које је изнад његове *физичке способности*, друго, изнад *социјалних способности* (руковођење људима), треће, изнад својих *емоцијивних способности*, четврто, изнад својих *менталних способности*. На сваком завоју Петерове спирале повећава се број неспособних, а ипак не долази до делотворног обављања посла. Сад се више не ради на разини своје *способности*. На задњем положају чиновници *злостављају* своје потчињене. Никад се не зна што му је по вољи. Жртве неодлучности су папирофоби. Та се предрасуда зове *Цезарова стиреиња*. Наметљива склоност за проучавање назван је *Сокрајтов комплекс*. Петеров рецепт нуди побољшање квалитета живота, уместо безглава промакнућа у неповрат. Види: Laurenc J. Peter and Raymond Hull, op. cit., стр. 94, 98, 104, 111, 133.
18. Модел регресије макроекономске последице за земљу и за мерење њених институција, мере (или сет мера) за макроекономску политику и сет егзогених варијабли, даје следећа форма:  

$$X_i = a + b [\text{Institutions}] + c [\text{Policy}] + d [Z] + u \quad (1)$$

$$(\text{Institutions}) + f [Z] + e \quad (2).$$
 Аутор је Hali Edison. Види: World Economic Outlook April 2003, *Growth and Institutions*, IMF, Washington, 2003, p. 119 – 121.
19. Доношење *Акционог плана* обезбеђује израду *Студије изводљивости*, а затим придруживање ЕУ. Хармонизација унутар наше земље је отежана због различитих економских и царинских система. Логика хармонизације унутар државне заједнице упућује на ближе приближавање ЕУ. (Код Србије би обарање царина значило слом привреде, а у Црној Гори би повећање царина значило слом животног стандарда). Али то доводи до решења које се приближава европским стандардима.

истовремено, значи да је процес хармонизације оправдан толико колико се, истовремено, остварује приближавање европским стандардима да би се створили услови за брже укључивање у ЕУ, императивом брзе интерне хармонизације.

То нас води до односа државе (политике) према етици и етике према држави (политици). Према Аристотелу: „Што је етика појединцу, то је политика удружењу појединаца“.<sup>20)</sup> Као свако органско биће, и човек себе и своју врсту одржава подмиривањем својих природних потреба и зато му служе економска и природна добра. Али, у прекомерном стицању тих добара налази се велика опасност за *врлину* и срећан живот, као и у прекомерном сиромаштву. То економско прибављање одвија се путем новца, као обичног прометног средства и новчаног капитала. [1.XVІІ] Али, откад је људски рад постао чињеница, постоје слични ставови. „Неће гласати за одлуке које доносе максималан профит, него за праве одлуке, које задовољавају потребе“.<sup>[20,50]</sup> Тако ће се доћи до бољих одлука, а окретање тржишту само је једна страна неких односа са друштвом. Основно је да се нађе ослонац (у науци) и да наука формира научну личност, тј. личност која „својој ствари служи чисто“ (Макс Вебер). Једино научно знање открива рационалну свест и може највише да учини за развој.

Сам поглед на запосленост, на пример, показује колико је неминовно оживљавање производње. Три су извора из којих је могуће обезбедити нова инвестициона средства ради плаћања укупне запослености: 1) средства која се данас исплаћују као помоћ незапосленима – и на принудном одмору; 2) штедња која пропада због недавања кредита; 3) средства која поседују одређене банке (посебно приватне) намењене за пласман у привреду, а одлажу се због несигурних прописа и неизвесности да ли ће средства бити враћена у одређеном року.

„Ради се о незапослености проузрокованој чињеницом да темпо којим отварамо нове начине штедње радне снаге, превазилази темпо којим проналазимо нове облике коришћења радне снаге“.<sup>[12,274]</sup> Тако је извесно да је немогуће потпуно задовољити потребе људских бића – ради се о апсолутним и релативним потребама. Ове друге, релативне потребе задовољавају жељу за супериорношћу и, временом, немогуће их је у потпуности задовољити. Можда ће се, ипак, достићи нека тачка у развоју када ће се енергија усмеравати ка *неекономским циљевима*. То би значило да економски проблеми неће бити стални. Усклађивање и подстицање оспособљености институција са такмичарским духом привреде биће *подстрек* за бржи *развој* и привреде и друштва. Још, ако се буде разумно улагало у развој, што ће редуковати *похлепе*, људи неће морати да се „продају“ да би стицали средства за

---

20. Тако се најранији човеков политички смисао огледа у стварању породице у којој је све испрва било заједничко и која претходи стварању државе. Циљ државе је одржавање, обезбеђење и унапређење не само физичког простора него и моралног живота њених грађана. „Држава је оно савршено људско друштво које је постигло циљ пуне аутаркије (самозадовољства) и које, додуше, постоји из животних потреба, али постоји да омогућује најбољи живот“. Отуда је највиши задатак државе морално васпитање грађана. Аристотел, *Политика*, Култура, Београд, 1970, стр. X-XI.

живот. Снажне институције кључне су зато за спровођење и јачање реформи, за унапређење конкурентности, а владавина права чини основу за убрзани привредни развој, промоцију страних инвестиција и стварање трајног, подстицајног и сигурног оквира, како за приватни, тако и за јавни сектор.<sup>[24,71]</sup>

### Закључна разматрања

Створити успешну економију и модерне институције најповољнији је пут за бољи живот. Можда је најважније уверити себе да је то и могуће постићи ако се употребе способности и култивису врлине које се поседују. Пошто су то изузетно сложени циљеви, и за њихово остварење треба стварати услове. А, слобода, имовина и способности јесу једине одлике које дају право на учешће у државној управи. Промена која се најочигледније догодила у савременом добу је врло брз темпо технолошких иновација. Тако, широка распрострањеност неке технологије, а не њено откриће је оно што доноси највећу корист. Технологија подстиче output и ствара нову *тражњу*.<sup>[21,67]</sup> А, у конкурентској стратегији морају бити заступљени и задаци стварања правне државе, доношења комплетне законске регулативе и успостављање институција овлашћених за контролу квалитета и стандарда, промоције извоза и друго. Структура конкурентске позиције наше земље показује да је извоз усмерен на мање развијене земље на чијим тржиштима, конкурентност цена није изоштрена. Наша земља може да се развија, ако се њена предузећа интернационализују и прилагоде понуду захтевима тражње на страном тржишту, увођењем нових технологија и повећањем ефикасности производње. Тиме су измењени и основни фактори конкурентности на глобалном тржишту. Тако је порастао и значај друштвених ресурса (институције, образовање, знање, инфраструктура). А, најважнији извор за нове технологије и нова решења у управљању и маркетингу јесу стране инвестиције.

Треба „упошљавати ум и умеће, знање и дар“ из неисцрпне ризнице да би се упорно разјашњавале стваралачке недоумице. Сада се сублимира оно што траје и испуњава празнину, а ипак се треба оријентисати на будућност. Мора се променити пословна култура ради позитивног гледања на конкурентност, третирање инвестиција као трошка опстанка, позитивног гледања на стандарде, третирања људи као највредније активе предузећа, придавање есенцијалног значаја комуницирању и сл.<sup>[9,36]</sup> Реформисање институција (државне администрације), треба да допринесе установљавању одговарајуће пословне стимулативне законодавне регулативе, бољег организовања привредних грана, већег издвајања за истраживање и развој и боље повезаности привреде са научним институцијама. А, пред привредом су и задаци који се односе на оспособљавање људи да прате и разумеју збивања на светском тржишту, техничка и технолошка унапређења, стварање индустријских кластера и др. Истовремено, у производе треба да се уграде веће цена рада, па и цена производа да буде виша, а не да се конкурише јефтином радном снагом, што би

нас држало међу неразвијеним земљама. Знање, исто тако, треба третирати као производ за којим је велика тражња а мала понуда.

Институције би обезбеђивале стабилност макроекономског амбијента, с једне стране, а укидале препреке за отварање предузећа креирањем и спровођењем стратегије технолошког развоја, обављањем информативне и саветодавне функције, подстицале међународну размену склапањем аранжмана о слободној трговини, подстицале инвестирање и конкурентност, с друге стране.

За одржање и повећање конкурентности привреде значајно је да се повећава *продуктивност* и да се опстане на тржишту. Конкурентна привреда, опет, захтева компетентне институције што, у основи, доводи до економског раста, а економски раст и запосленост иду заједно.

**Ph. D. Ljubica Zjalić,**  
**Research Associate Institute of Economy, Belgrade**

### **Stimulus to the Competitiveness of Economy and Competence of Institutions for Subsistence and Development**

#### **Summary**

*Competitiveness of economy and competence of institutions are two crucial elements of development of any country. If economy and institutions are pulsing in the same rhythm and act harmoniously the important condition for development has been achieved. This harmonization is even more important as the competitiveness becomes one of the concepts the most looked for, more than macroeconomic and microeconomic concepts. And this (generally adopted) concept and harmonization process are valid if made at clearly defined structure (and hierarchy) of economy and institutions. This concept should comply with developmental need of the country as it presents base for defining the other developmental targets and aspirations and has significant role in promoting of the following economic growth and development. Development problems which should be provided with microeconomic stability and for which the institutions should be built through implementation of competitive strategy whithin the process of association to EU were considered from that point of view.*

**Key words:** *competitiveness of economy, competence of institutions, concept, macroeconomic, microeconomic, strategy, stability, development*

#### **Литература**

1. Аристотел, (1970) ПОЛИТИКА, Култура, Београд.
2. Booz/ Allen / Hamilton, (2003) OTF GROUP, Пројекат за конкурентност и економску ефикасност Србије.

3. BUILDING COMPETITIVENESS, (2003) „SIEPA“ Training Session July 3, 2003, Serbia Enterprise Development Project.
4. Петар Бокун, (2002) Психолошки рат, Драганић, Београд.
5. Данијел Цвјетичанин, (2003) Концепт конкурентности и привреда Србије, Економист, бр. 1/2003.
6. Јована Дучић и Јасна Матић, (2003) Improving Competitiveness through Cluster Work – Serbian experience, Економист бр 1/2003.
7. David Dollar and Aart Kraay, (2003) Institutions, trade and growth, Journal of Monetary Economics, No 50/2003.
8. Драган Ђуричин, (2003) Три питања транзиције Србије, Копаоник бизнис форум 2003, „Европска интеграција Србије“, Копаоник, март 4 – 6 /2003.
9. Драган Ђуричин и Драгана Петраковић, (2003) Нова конкурентска стратегија Србије, Економист, бр. 1/2003.
10. Драган Ђуричин и Драгана Петраковић, (2003) Послетранзициони процеси у Србији, Милочерски економски форум „Послетранзициони процеси“, Милочер, септембар 17-19/2003.
11. Shinichi Ishimura, (2002) Политичка економија јапанског и азијског развоја, ECPD, Београд.
12. John Maynard Keynes, (1987) Економски есеји, SECOS, Нови Сад.
13. Daniel Kaufmann, Aart Kraay, Massimo Mastruzzi, (2003) Governance Matters III: Governance Indicators for 1996 – 2002, The World Bank, June 30, 2003.
14. Frederic S. Mishkin and Stanley G. Eakins, (2000) Financial Markets and Institutions, Addison – Wesley Longman.
15. Laurence J. Peter и Raymond Hull, (1980) Петерово начело, Напријед, Загреб.
16. Живота Ристић, (2003) Хармонизација банкарско – финансијских система Србије и Црне Горе са банкарско – финансијским системом Европске уније, Економист, бр. 1/2003.
17. Amartya K. SEN, (2002) Развој као слобода, Филип Вишњић, Београд.
18. Небојша Савић, (2003) Србија на путу повећања конкурентности, Економист, бр. 1/2003.
19. Небојша Савић, (2003) Оквири европске интеграције – случај Србије, СЕС, Копаоник Бизнис Форум 2003, Копаоник, март 4-6.
20. Herbert A. SIMON, (1960) Administrative Behavior – A Study of Decision – Making Processes in Administrative Organization, The Macmillan Company, New York.
21. Радмило Тодосијевић и Борис Маровић, (2003) Конкурентност као услов развоја економије у транзицији, Економист, бр. 1/2003.
22. Мирко Васиљевић, (2003) Corporate Governance акционарског друштва, Милочерски економски форум, „Послетранзициони процеси“, Милочер, септембар 17 – 19.
23. Веселин Вукотић, (2003) Политика и економске слободе, зборник Политика и слободе, ИДН, Београд.

24. Драгољуб Вукадиновић, (2003) Национална стратегија за развијање конкурентности Републике Србије, Милочерски економски форум, Милочер, септембар 17 – 19.
25. World Development Report, (2003) Sustainable Development in a Dynamic World, Transforming Institutions, Growth and Quality of Life, The World Bank, Washington.
26. World Economic Outlook April, (2003) Growth and Institutions, IMF, Washington.